

A SZKÍTA KÖZÉP-TISZA-VIDÉKEN

A Közép-Tisza-vidék az Alföld tájegységeként meghatározó szerepet játszott a Kárpát-medence szkíta korának történetében. Ugyan a terület középső vaskorának kutatása meglehetősen sokára és mozaikszerűen ment végbe, számos jelentős ásatás zajlott itt, melyek eredményeikkel hozzájárultak a szkíta korszak egészének alaposabb ismeretéhez.

F. KOVÁCS PÉTER

Szkíta felhúzott fülű bögre a törökszentmiklósi temetőből

Az első feltárók között meg kell említeni Csallány Gábor nevét, aki első sorban a szentesi múzeum igazgatójaként végzett nagy jelentőségű feltárásokat a település közelében, de több esetben gyűjtött leleteket Kunszentmárton környékén is, így ezek a leletek tekinthetők a korszakra vonatkozó első régészeti adatoknak. Később Csalog Zsolt régész-néprajzkutató munkái váltak meghatározóvá a Közép-Tisza-vidéken. Jászfelsőszentgyörgyön végzett telepátást, amely az első szkíta település feltárások között tartható számon. Tiszaszőlős-Aszópart lelőhelyen szintén telepeltárást folytatott, ahol egy igen különleges edény darabjai is előkerültek, melynek formai párhuzamait a Mediterrá-

neum irányában kell keresni. Formailag a tárgyat az úgynevezett *kylix* típusú edények csoportjába lehet sorolni, melyek az Égeikumban és a Fekete-tenger vidékén terjedtek el. Valószínű, hogy a tiszaszőlősi tárgy is a Fekete-tengeri vaskori közösségek közvetítésével kerülhetett vidékünkre. Előfordulnak más tárgyak is, melyek a szomszédos vagy éppen a távolabbi régiókkal ápolts kapcsolatok bizonyítják.

A helyi közösségek kiterjedt kapcsolati hálójára világít rá a mezőtúri sírlelet is. 1967-ben Mezőtúr-Újváros területéről egy különleges leletegyüttes került a Damjanich János Múzeumba. A női sír

A felsorolt tárgyak önmagukban is érdekesek, azonban így együtt, egy sírból előkerülve az elhunyt előkelő rangját és a közösség kiterjedt kapcsolatait szemléltetik. A kauri csiga kagylója egy igen kedvelt anyag. A korszakban elsősorban felfűzött gyöngyként ismert a használata, egyes kutatók pedig védő-óvó szerepet tulajdonítanak neki.

Származása a Fekete-tenger

Szkíta fokos

véletlenül bukkant elő egy építkezés során; a temetkezés mellékletei a helyi órásmester szolgáltatotta be. Ezek között szerepelt az ország egyik leghosszabb kauri kagylókból készített gyöngylánca, egy szintén tekintélyes méretű „pávaszemes” gyöngyfűzér, egy bronzból készült fibula [ruhakapcsoló tű – a szerk.], aranypitykék és egy különleges díszített csontból készített „henger”.

Csalog Zsolt igazolványa

vidékére te-

hető, ugyanis az itt használt fajta csak meghatározott területeken található meg. Szintén a keleti térség kapcsolatait illusztrálják az arany pitykék és a „pávaszemes” gyöngyök is. Az igazán izgalmas viszont az úgynevezett *FuBzierfibel* típusú fibula, mely az Alpok térségében az úgynevezett Hallstatt-kultúra területén terjedt el. A mezőtúri példány a legkelebbi ismert darab, amely több száz kilométerre van attól a vidéktől, ahol a leginkább elterjedt a tárgytípus. Ez a tény már önmagában különleges, azonban a többi keleti eredetű tárggyal együtt egy széles kapcsolatrendszerrel rendelkező közösség képét vetíti elénk.

Az őskor régészeinek talán egyik legnehezebb feladata a régmúlt emberek hitvilágának rekonstruálása. Írott források hiányában ez szinte lehetetlen vállalkozásnak tűnik. Mégis, ha közelebb szeretnénk jutni a kérdés megoldásához, talán a temetkezések vizsgálata viheti közelebb az érdeklődőt, egyfajta közvetett segítségként.

A szkíta időszakban a temetkezési szokások színes palettája érhető tetten a Közép-Tisza-vidéken. Négy alapvető rítus figyelhető meg a területen. Az úgynevezett „vázas temetkezések” két fő típusa különül el itt: a nyújtott hely-

A három aranyphalera egyike a mezőtúri női sírből [a phalera többnyire kerek alakú, fémből készült lószerszámdísz volt – a szerk.]

zetben vagy zsugorítva történő temetés, illetve az úgynevezett hamvasztásos rítus két típusa is szétválasztható:

a szórt hamvasztás, amikor a maradványokat a sírgödörben szórják szét, és az urnás, amikor a hamvak egy agyagedényben kerülnek elhelyezésre. A zsugorított temetkezés esetében az elhunytat az oldalára fektetik, lábait enyhén felhúzzák, kezei pedig a mellkas magasságában fekszenek. Hasonló temetkezéseket tárt fel Mali Péter 2017 augusztusában az M44-es autópálya építéséhez kapcsolódó ásatáson a Kunszentmárton-Nagy-éri-Főcsatorna, Keleti-Part I. elnevezésű lelőhelyen is. Az egyik itt elhunyt testét gyöngyökből álló láncocska díszítette, illetve két spirálfüggő, melyek vagy a hajban, vagy pedig testéskerként díszíthették az eltávozottat.

A megyében viszonylag kevés hitelesen feltárt fegyveres sírt ismerünk, ezek közé tartoznak a Cseh János által megmentett temetkezések Kunmadaras-Hajcsár útról. Az összesen hat sírből álló kistemető vagy temetőrészlet két sírjában voltak harci eszközök, így például a nyéllukra merőleges pengéjű harci balta, háromélű jellegzetes szkíta nyílcsúcs vagy köpűs, kónikus alakú vaslándzsa.

Megyénkben a Törökszentmiklós-Surjány határában feltárt szkíta temető a legimpozánsabb és egyben régészeti, történeti szempontból a leg-

fontosabb. A szakirodalomban a lelőhely pontos neve Törökszentmiklós-Surjány-Újtelep. Itt a kutatások már a 20. század első/második harmadában elkezdődtek: 1933-tól kerültek elő temetkezések, de 1960 őszén

Csalog Zsolt végzett teljes körű leletmentést, aminek eredményeit Kísfaludi Júliával közösen publikálták. Összesen 82 szkíta sír került elő, igen változatos leletekkel. A gazdagabb férfiak esetében gyakoriak a fegyverek, pl. a vaskokos, tegezdiszék, nyílcsúcsok. A törökszentmiklós-surjányi temetőben megfigyelhető az étel- és italáldozat adásának szokása is, melyre a sírokban található edények és állatcsontok utalnak. Számos ékszer és viseleti elem is volt a sírokban, így különböző karperecek és egyéb testékszerek, pl. spirálfüggők. Ritka leletnek számít a 71. sírban elhelyezett bronztükrő, aminek a felületét polírozással tehették tükröződőre alkalmassá.

Jász-Nagykun-Szolnok megyében összesen mintegy tucatnyi szkíta kori épület került feltárára. A házak általános jellemzője, hogy félig földbe mélyítették, mélységük az 50–80 cm-t is meghaladja. Alakjuk nagyon eltérő lehet, az egészen szabályos téglalap alaktól az amorf szabálytalanig. Szerencsére az elmúlt évek nagyfelületű megelőző feltárásainak és az intenzív régészeti felügyeletnek köszönhetően tudásunk jelentősen bővült a korszak építményeiről, településeiről. 2004-ben Jászberény határában a várost délről elkerülő út építése során 11 szkíta épület került elő. Az ásatást vezető régészek, Tárnoki Judit és Csányi

Fűszerfibula, mezőtúri sírből

Bordázott testű spirális függő a törökszentmiklói temetőből

Szkíta urna

Marietta négy fő típust tudott megfigyelni: 1. kerek, sekély mélységű, közepén egy, a tetőt tartó cölöp helyével, 2. amorf, melynek alakja teljesen szabálytalan, padlójában cölöpök helyei rajzolódnak ki, és gödrök mélyednek bele, 3. a harmadik, legelterjedtebb típus az általános gödörházforma, ezek alapvetően négyzet alakúak, erősen lekerekedő formával. Ennek leggyakrabban a hosszanti tengelyében helyezkedik el egy-egy cölöp, melyek a tetőszerkezetet tarthatták. Ritkább típusnak mondható a negyedik variáns, a szabályos téglalap alakú épület. Kérdéses, hogy ezeknek a házaknak, mi lehetett az elsődleges funkciójuk? Erre az esetek többségében igen nehéz válaszolni. A Jászberénynél feltárt épületek közül a 36. számú régészeti jelenség feltehetően kis kézműves műhely lehetett, melynek padlóján szövőszék szerkezetének nyomai fedezhetők fel. Igen valószínű, hogy az egyszerű, sekély, kör alakú konstrukciók vagy az amorf, teljesen alakatlan gödörházak műhelyek lehetek, esetleg a lábas jószágok menedékeiként szolgáltak. Így a nagyobb méretű gödörházak vagy a négyszög alakú, félig földbe süllyesztett épületek szolgálhattak lakóalkalmatosságként. A földfelszíni építményekről igen keveset lehet elmondani, régészetileg egyelőre

ez fehér foltnak számít. Szolnoktól északra, a Zagyva-parton került feltárára egy kör alakú építmény, mely talán értelmezhető egyfajta sátor szerkezetű épületként, bár tűzrakásra utaló nyomokat ebben sem tudott megfigyelni az ásató.

A Kr. e. 4. század utolsó évtizedeire új telepések érkeznek a Közép-Tisza-vidékre, ők a kelták. A nyugatról keltre vándorló vegyes összetételű csoport nagyban átalakítja a korábbi helyi szkíta kori lakosság kulturális arculatát is. Területünkön az ismert szkíta kori temetők és települések nem folytatódnak a kelta idő-

A törökszentmiklósi temető egyik sírja feltárás közben

szakban, azonban a korábbi emberek nem tűnnek el nyomtalanul. „Hagyatékuk” tovább él a hitvilágban és a hétköznapiakban is. A temetkezésekben

gyakran megfigyelhetjük, hogy kelta és a szkíta kori jellegzetes leletek együtt jelennek meg, vagy éppen a kelta világban ismeretlen zsugorított temetkezés szokása tűnik fel az alföldi kelta sírmezőkben. Szolnok megyében ezeket megtalálhatjuk a Jászberény-Cserőhalom két sírjában és Kunszentmárton-Telekpart lelőhelyen szintén két sír esetében. Ugyanakkor gyakran előfordul, hogy szkíta kori és kelta edények egyszerre találhatók meg egy-egy háztartáson belül. Ezek az adatok mind arra mutatnak, hogy a Kr. e. 4. századtól a helyi alaplakosság korábbi anyagi kultúrája és szokásai nem tűntek el teljes mértékben, hanem tovább fennmaradtak a kelta időszakban is.

Szkíta kori temetkezés Kunszentmárton–Nagy-éri-Főcsatorna, Keleti-Part I. lelőhelyről

